ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 119, Ağustos 2021, s. 224-236

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.52038>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
8.07.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.08.2021

Dr. Mazhar DÜNDAR
MEB Öğretmen, Temel İslam Bilimleri
mazhardu@hotmail.com

KUR'AN'DA İNSAN SAĞLIĞINA VERİLEN ÖNEM

Öz

Kur'an'da, insanın tevhid inancına sahip olması, nübüvvet ve ahiret inancını benimsemesi ve Yüce Allah'a karşı kulluk vazifesini yerine getirmesi sorumluluğu verilmiştir. Bu sorumlulukların yanı sıra, ailesinin ihtiyaçlarını karşılaması ve içinde yaşadığı topluma karşı üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmesi istenmiştir. İnsanın bu görev ve sorumluluklarını hakkıyla eda edebilmesi için de sağlıklı ve güçlü olması gerekmektedir. Kur'an'da bireysel ve toplumsal hayat tanzim edilirken inanç, ibadet ve ahlaka dair esasların sunulmasıyla yetinilmemiş, aynı zamanda insan sağlığıyla alakalı temel prensipler ortaya koyulmuş, bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlığı korumaya yönelik koruyucu hekimlik yönüyle önemli ilkeler getirilmiştir. Kur'an'da, insanın her türlü maddî ve manevî hastalıklardan korunması istenilmekte, bu hususlarda esaslı ve sağlam prensipler getirilmektedir. İlâhî hitabın bildirimlerindeki bu sağlam ve temel prensipler, öncelikli olarak insanın ruhsal ve bedensel olarak hastalanmamasını esas almakta, ancak hastalanması durumunda olması gereken tedavi yolları ve yöntemlerini onlara göstermektedir. Bu makalede, insanın hem maddî hem de manevî yönden sağlığını muhafazaya yönelik Kur'an'ın bildirmiş olduğu temel prensipler üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Kur'an, hastalık, tedavi, şifa.

THE IMPORTANCE ATTACHED TO HUMAN HEALTH IN THE QUR'AN

Abstract

In the Qur'an, man has been given the responsibility to have the belief of oneness, to adopt the belief of prophecy and the hereafter, and to fulfill his duty of servitude to Almighty Allah. In addition to these responsibilities, he was asked to meet the needs of his family and to fulfill his responsibilities towards the society in which he lives. In order for a person to fulfill these duties and responsibilities properly, he must be healthy and strong. While arranging individual and social life in the Qur'an, it is not contented with presenting the principles of belief, worship and morality, but also the basic principles related to human health are revealed. Important principles have been introduced in terms of preventive medicine to protect physical, mental and social health. In the Qur'an, it is requested to protect man from all kinds of material and spiritual diseases, and fundamental and solid principles are introduced in these matters. These solid and basic principles in the declarations of the divine address are primarily based on not getting sick mentally and physically, but show them the treatment ways and methods that should be in case of illness. This article will focus on the basic principles of the Qur'an to protect the health of people both materially and spiritually.

Keywords: Qur'an, disease, treatment, healing.

GİRİŞ

İlâhî kelâmın son numunesi olan Kur'an, insanın Cenâb-ı Hakk'a itaat etmesini, ailesinin geçim ve idaresi için çalışmasını, insanlığa faydalı olmasını, topluma karşı olan sorumluluklarını eda etmesini istemektedir. Bunları hakkıyla yerine getirebilmesi için de kişinin hem ruhen hem de bedenen sağlığının yerinde olması gerekmektedir. Bu nedendir ki Kur'an, insanoğluna sadece dine, ahlâka ve hukuka dair kural ve kaideler bildirmekle yetinmemiş, aynı zamanda en olgun ve mükemmel manada diyebileceğimiz koruyucu hekimliğin kaide ve kurallarını da bildirmiştir. Hatta Kur'an, sadece koruyucu hekimlik alanında değil, genel manada tüm insanların huzurlu ve mutlu olmalarını hedeflediği için diğer tüm sahalarda da bildirdiği prensiplerle insanların sağlıklı olmalarını istemiştir.

Toplumlarda sağlık sorunları genel olarak bazı kaideler ve birtakım tecrübelerle değerlendirilmeye çalışılırken, ilâhî bildirimlerle bu sorunların çözümü evrensel boyutlara taşınmış ve insanlık, o günden itibaren bugünkü modern diyebileceğimiz anlayışa yönelmiştir. İlâhî hitap, bir taraftan koruyucu hekimliğin en mükemmel kurallarını sunarken, Resûlullah (sas) da sağlığın anlam ve önemini, sağlığın muhafaza edilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi gibi mevzularda mühim beyanatlarda bulunarak sağlık alanına yeni boyutlar kazandırmıştır.

İlâhî hitabın üzerinde ısrarla durduğu ve büyük önem verdiği koruyucu hekimlik başta olmak üzere, Kur'an'ın hem maddî hem de manevî hastalıkların şifa kaynağı olması ve ruh sağlığının korunması gibi konuları ele alarak değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

1. Koruyucu Hekimlik

İlâhî bildirimlerin bizlere sunduğu temel esas ve kaideler çerçevesinde bakıldığında, İslâm'ın sadece insanların hastalanınca tedavi olmalarını önermekle yetinmediğini, onların hastalanmamaları için önlem almalarını da esas aldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla insanlar hasta olmasın, sağlık ve afiyette olsun, bunları muhafazaya alsınlar istemiştir. İlâhî bildirimler, tüm kaide ve kurallarını, emir ve nehiylerini bu amca matuf olarak getirmek suretiyle insan sağlığını tümüyle muhafaza etmeyi hedeflemiştir. Şayet tüm bu tedbirlere rağmen insanda hastalık durumu söz konusu olursa, o durumda mutlaka tedavi olması gerektiğini de emretmiştir. Nitekim Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: “Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Cenâb-ı Hakk verdiği her hastalığın şifasını da yaratmıştır. Fakat bunu bazıları bilir, bazıları bilmez” (Buhârî, 1981: Tıp, 1; Müslim, 1981: Selâm, 88, 89; İbn Mâce, 1981: Tıp, 1). Yine Ebû Huzame isimli bir şahıs Resûlullah'a (sas) şöyle sormuş: “Bizler hastalıklardan korunuyoruz, dualar ediyoruz ve tedavi de oluyoruz. Bunlar kaderi değiştirir mi?” Bunun üzerine Hz. Muhammed şöyle cevap vermiştir: “Korunma ve tedavi de birer kaderdir” (Tirmizî, 1981: H.N. 2026; Hanbel, III/421). Resûlullah'ın irad buyurduğu bu hadisler, bizlere tedaviye yönelik tıbbın sınırsız ufuklarını göstermekle beraber, hastalıkların teşhis ve tedavisinin önemini arz etmektedir.

İlâhî bildirimler, koruyucu hekimlikle ilgili bazı prensipleri getirmesine ve insanların sağlıklarının muhafazaya alınmasını hedef edinmesine rağmen, tedavi hususunda kesin diyebileceğimiz çareler sunmamıştır. Öyle görülüyor ki bu alanı onların çabalarına ve araştırmalarına havale etmiştir. Bu noktada diyebiliriz ki, ilâhî bildirimlerde genişçe ve tafsilatlı bir tıbbi malumat ve tedavi yöntemi mevcut değildir. Özellikle kozmik durumlar ve pozitif ilimler sahasındaki ilâhî bildirimlerin genel prensibi; gözleme, deneye ve tecrübeye dayalı alanlarda insanları özgür bırakmak, hatta onlara bu hususlarda bazı teşviklerde bulunarak çalışmalarını ve araştırma yapmalarını sağlamaya çalışmaktır. Çünkü pozitif ilimlerde zamanla ilerlemeler kat edilecek, gelişmeler olacak ve yöntemler değişebilecektir. Oysa zamanın geçmesiyle ilâhî bildirimlerin değişmesi gibi bir durum söz konusu olmayacaktır.

Kur'an-ı Kerim, ihtiva ettiği konular yönüyle dini mevzuları emrederken, güzel ahlakı sunarken ve insanlığa hidayet yolunu tebliğ ederken, sağlık alanında da onlara malumat vermeyi ihmal etmemiştir. İlâhî bildirimlerde özellikle “insanın oluşum evreleri, nesil, anatomi, fizyoloji, patoloji, bedensel ve ruhsal hastalıklar, bazı tedavi yöntemleri, ölüme dair özlü malumatlar” (Opitz, 1971: 21) verilmiştir.

Kur'an'da pek çok kevnî hadiselerden (Bkz. Bakara, 2/164; Âli İmrân, 3/190; En'âm, 6/95–99; Yunûs, 10/5; Enbiya, 21/30-33) bahsedilmesinin yanı sıra, koruyucu hekimlik ve sağlık alanından da bahsedildiği görülmektedir. Nitekim Kur'an'da; gebe kalma hali ve kısırlık durumlarından (Hûd, 11/72; Meryem, 19/9; Nûr, 24/31, 60; Talâk, 65/4); hayız durumunda olan bayana yaklaşılmaması gerektiğinden (Bakara, 2/222); küçük çocukların emzirilmesi durumundan (Bakara, 2/223; Kasas, 28/12); sağlık açısından bazı mahzurları olması hasebiyle sütanne ve sütkardeş ile evlenilmemesinden (Nîsâ, 4/23); ihtiyarlık halinde gebe kalınmasının mümkün olmadığından (Zâriyât, 51/29); anatomi (A'râf, 7/69; Fâtır, 35/1) ve fizyoloji (Nahl, 16/66) gibi durumlardan bahsedilmektedir. Hastalıkların ne şekilde oluştuğuna ve bu hastalıkların sebeplerinin neler olduğu hususunda kısa da olsa bazı malumatlar verilmektedir (Kırca, 1994: 218).

İlâhî bildirimlerde, hastalık sebepleri olarak ruhsal durumlara da büyük oranda yer verilmekte, üzüntü ve ruhsal bunalımları hastalıkların önemli sebeplerinden saymaktadır (Yûsuf, 2/85). Yine hastalık sebepleri olarak sihir yapılması, cinlerin ve şeytanların musallat olması gibi harici etkenlerden işaret yoluyla bahsedilerek dikkat çekilmektedir (Nahl, 16/98; Mûminûn, 23/97-98; Şuârâ, 26/27; Sâd, 38/41; Fussilet, 41/36; Felâk, 113/1-5; Nâs, 114/1-6).

Yine Kur'an'da; ölen insanların cesetlerinin defnedilmesi emri (Mâide, 5/31; Abese, 80/21) verilmek suretiyle, hem beşere saygı duyulmasını sağlamakta hem de bulaşıcı hastalık gibi sağlığa zarar veren durumlardan korumaktadır. Bu uygulama ile aynı zamanda çevre kirliliği gibi çeşitli zararların önüne de geçilmektedir.

Kur'an'da: *وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ* “Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın...” (İsrâ, 17/33) buyurularak insanların haksız yere öldürülmeleri yasaklanmıştır. Boş yere ve bir takım haksız öldürmelerin önüne geçilmesi için de: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ* “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı...” (Bakara, 2/178) buyurulmuştur.

Kur'an'da: *وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ* “Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahından ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman” (Tekvîr, 81/8-9) buyurulmak suretiyle, kız çocuklarına yönelik katliamın ve cinsiyet ayırımı yapılmasının önüne geçilmiştir. Yine geçim derdi ve açlık korkusu sebebiyle çocukları öldürmeleri yasaklanmakta ve Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ* “...Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız...” (En'âm, 6/151; İsrâ, 17/31). Böylece insanların fakirlik korkusu gibi birtakım mesnetsiz sebeplerle kendi çocuklarını veya başka kimseleri öldürmeleri yasaklanmıştır.

Tüm toplumlarda her zaman ve her yerde görülebilen ve süreklilik arz eden ve de bir toplumsal sorun haline gelen intihar vakaları da Kur'an tarafından yasaklanmakta ve şöyle buyrulmaktadır: *وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا* “...Ve kendinizi öldürmeyin. Doğrusu Allâh, size karşı çok merhametlidir...” (Nîsâ, 4/29). Bu bahsi geçen ayetler, Kur'an'ın insanın hayatına ve sağlığına ne kadar önem verdiğinin birer delilleridir.

Evrensel nitelikleri haiz son ilâhî bildirimlerin, kıyamete dek tüm insanları muhatap alırken, yaşam hakkı ve sağlık gibi konulardan bahsetmesi oldukça önemlidir. İslâm'da her açıdan sağlıklı bireylerin ve sağlıklı bir toplumun yetişmesine büyük önem verilmiştir. Çünkü sağlığı yerinde olmayan bir insanın iradesi zayıf düşmekte, organları rahatsız olur ve ruh hali de pek bozuk olur. Toplumun, sağlıklı bir kimseden görebileceği yararı, hasta kişiden görmesi beklenemez. Bu sebeptendir ki Cenâb-ı Hakk Kur'an'da Hz. Şuayb'ın kızının ifadesiyle, Musa Peygamber'in ruhi güzelliği ve ahlâkî terbiyesinin yanı sıra, kuvvetini ve güçlü olmasını şöyle övmüştür: *قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ* “Kızlardan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttukların en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır" dedi” (Kasâs, 28/26).

Yine Cenâb-ı Hakk, Tâlût hakkında şöyle buyurmaktadır: *إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ* “...Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi...” (Bakara, 2/247). Hakk Teâlâ bu ayette, Tâlût'un devlet başkanlığına seçilmiş olmasının iki temel sebebinden bahsetmektedir. Bu sebeplerden ilkinin, insanların işlerini liyakatiyle yapabilmeleri için gerekli ilmi donanımına sahip olması; ikincisi ise, fikir ve düşüncenin isabetli olmasını gerektirecek ruhsal olgunluk ve fizikî yeterliliklerdir (Heyet, 2012: I/387). Bu hususta Hz.

Muhammed de: “Kuvvetli mü'min, (Allah katında) zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir” (Muslîm, 1981: Kader, 34; İbn Mâce, 1981: Mukaddime, 10) buyurmuştur.

İslâm'da, hem maddî hem de manevî alanda sağlıklı bir şekilde yetiştirilen bireylerden oluşan toplumun oluşturulması, gözetilen hedeflerin en başında gelmektedir. Bu nedenle insan sağlığına zarar verebilecek her türlü tehlike ile mücadele edilmesi düstur edinilmiştir. Hatta ilâhî bildirimlerde, hal ve hareketlerin, yiyecek ve içeceklerin bile helal veya haram olmasının, insan sağlığına zarar verip vermemesiyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. (Küçük, 1985: 6).

İslâm'ın getirdiği temel prensipler çerçevesinde hareket etmesi gereken Müslümanlar, tüm hususlarda olduğu gibi, sağlık, tedavi ve şifa gibi meselelerde de Kur'an perspektifinden bakarak maddî ve manevî alanda dengeli bir hayat sürdürmeye çalışmışlardır. İslâm Medeniyeti gibi büyük bir medeniyete sahip olmuştur. Tüm müspet gelişmelerde olduğu gibi, bu meselede de en etkili amilin yine Kur'an olduğunu söylemek mümkündür.

2. Kur'an Şifa Kaynağıdır

Şifa kelimesi lügatte “hastalığı tedavi etmek, onu iyileştirmek” manasında genellikle mastar olarak kullanılmakta ve “deva bulma, iyileşme, hastalıktan kurtulma, düzensizliğin normalleşmesi; ilaç” anlamında isim şeklinde kullanılmaktadır (İbn Manzûr, trs: XIV/436; Cürçânî, 1993: 109; Ezherî, trs: XI/145; Feyrûzâbâdî, 2008: 875). Şifa kelimesi yine mecazî manada “cehalet hastalığından kurtulma” manasında da kullanılmaktadır (İbn Manzûr, trs: XIV/436). Şifa kelimesi bu manaların yanı sıra, ruhsal olarak rahatlama, teskin olma, yüreğin kötü duygulardan soğuması gibi manalara da gelmektedir (Cevherî, 1979: VI/2389; İbn Fâris, 1979: 476).

Şifa ifadesi Kur'an'da türevleriyle birlikte dört yerde (Tevbe, 9/14; Yûnus, 10/57; İsrâ, 17/82; Fussilet, 41/44) dinî ve ahlâkî manada; iki yerde de (Nahl, 16/69; Şuarâ, 26/80) bedensel hastalıkların tedavisi ve devası manalarında kullanılmaktadır. Bu ayetlere, bazı rivayetlere atfen şifa ayetleri de denilmiştir (Zerkeşî, trs: I/435-436).

İlâhî hitapta şifadan bahseden ayetlerden iki tanesinde, Kur'an'ın inananlar için bir şifa olduğu buyurulmaktadır: “وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ” “Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir...” (İsrâ, 17/82); “قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ” “...De ki: O, inananlar için bir hidayet ve şifadır...” (Fussilet, 41/44).

Şifa ayetlerinden birinde göğüslere ve göğüste bulunan hastalıklara bir şifa olduğu buyrulur: “يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ” “Ey insanlar, size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olan(sıkıntılar)a şifa ve inananlara bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir” (Yûnus, 10/57). Bu ayette “şifa” kelimesi; “mev'iza”, “hidayet” ve “rahmet” ifadeleriyle birlikte ve onlarla yakın manalarda kullanılmıştır (Nisâburî, trs: III/590; Râzî, 1981: XVII/121-124; Ebû Hayyân, 1983: V/70; İbn Aşûr, 1984: XI/200-203). Yani sizlere iyi veya kötü amellerin üzerindeki perdeyi kaldıran, iyi amellere teşvik ederek kötü amellerden alıkoyan, göğüslerdeki kötülükleri gidererek inanca şifa olan, hikmet dolu bir hidayet ve rahmet kitabıdır (Beydâvî, trs: III/116; Âlûsî, trs: XI/139).

Şifa kelimesinin fiil kalıbıyla geçtiği bir başka ayette; “içsel ferahlık, intikam alma ve öfke duygularını sakinleştirme, teskin” gibi manalarda kullanılarak şöyle buyrulmaktadır: “وَيَسْتَفِ بِصُدُورِ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ” “...Mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin...” (Tevbe, 9/14). Müfessirler, “Hudeybiye Antlaşması” şartları gereğince Resûlullah

(sas) ile müttefik olan Huzâa kabilesindekilere, müşriklerle ittifak halinde olan Beni Bekr'in antlaşmayı ihlal ederek saldırması ve Kureyş kabilesinin de onlara destek çıkması sebebiyle, mütecaviz müşrik toplumuna karşı müminleri cesaretlendirmek ve teşvik etmek için bu ayetin indirildiğini beyan etmişlerdir (Tâberî, 1988: XIV/160; Zemahşerî, 1987: II/252; Kurtûbî, 1985: X/130; Suyûtî, 2003: VII/254-255; İbn Kesîr, 1994: IV/103; Bağâvî, 1997: IV/18).

İlâhî bildirimlerin, din ve ahlâka dair sıkıntıların, hastalıkların ilacı olduğu bildirilirken, Kur'an'da bedensel hastalıkların da şifasından bahsedilerek şöyle buyurulmaktadır: وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ النَّمْرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًا يَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهٍ حَمَلٌ مِنْ شَرَابٍ مُخْتَلِفٍ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ “Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır” (Nahl, 16/68-69). Bu ayetlerde insanların şifa bulmalarından bahsedilirken, ne tür hastalıklara şifa olduğu mevzusunda herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır.

Şifa ifadesinin geçtiği ayetlerden birinde de Yüce Allah Kur'an'da Hz. İbrahim'in diliyle şöyle buyurmaktadır: وَإِذَا مَرَضْتُ فَبُيِّنْ لِي “Hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur” (Şuarâ, 26/80). Burada İslâm inancının tevhide rububiyet ve ulûhiyet anlayışına göre, Şâfi ismiyle şifayı veren Cenâb-ı Hakk olduğu vurgulanmıştır. Nitekim bazı hadislerde Hakk Teâlâ'nın isimlerinden birinin de “eş-Şâfi” olduğu ifade edilmiştir (Buhârî, 1981: Tıp, 18; Ebû Dâvûd, 1981: Tıp, 17; Tirmizî, 1981: Cenâiz, 4).

Kur'an, fertlerin ve cemiyetin ıslahı için ortaya koyduğu temel kurallara bağlanmaya engel teşkil eden şehvî hastalıklar ve itikadi bilgilere erişmeye engel oluşturan anlamsız şüpheleri bertaraf eden bir devadır (Sâdî, 2000: I/367; Merâğî, 1946: XI/122). Kur'an'ın kalplerdeki şüphe ve perdeleri müminlerin kalplerinden izale etmesi yönüyle de bir şifadır (İbn Atiyye, 2001: III/480). Bazı müfessirler de Kur'an'ın tüm zihnî, psikolojik, ahlâkî ve sosyal hastalıkları tedavi edebilen bir şifa kaynağı olduğunu bildirmişlerdir (Elmalılı, trs: VI/564; Mevdûdî, III/133). Yine Kur'an'ın ne gibi alanlarda ve ne tür şifalar verdiği hususlarında müfessirlerce farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bununla birlikte Kur'an'ın ne tür şifalara vesile olduğu gibi mevzusunda da değişik görüşler sunulmuştur. Mesela, Kur'an'ın -insanın sağlığına doğrudan etki eden- helalleri ve haramları açıklayan bir beyanat (Mukâtil, 2002: II/268), ilâhî dinleri çeşitli hurafelerden ve bid'atlerden arındırarak aslına rücu ettiren bir mikyas olduğu (Mâturîdî, 2006: VII/82) şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Kur'an, tevhid inancı öğretisiyle insanın aklına, kalbine ve amellerine bir ahenk getirmiş, sağlam bir akide ile doğru istikamette olan bir kulluk bilinci kazandırmış, sapkın inanışlar ve kötü huylardan onları arındırmış, bir takım ruhsal bozukluklar ve sapkın eylemsellikler gibi davranışlardan muhafaza etmesi yönüyle bir şifadır. Bugün materyalizmin yaygın olduğu toplumlarda baş gösteren dinî, ahlâkî ve fikrî sapkınlıklar, her anlamda mütref bir toplumu teşekkül ettirmiştir. Bu tür sosyal hastalıkların da ancak Kur'an'ın önderliğiyle tedavi edilebileceği aşîkârdır. Sapkınlık ve suçluluk girdabında kalarak gerilim, endişe, korku ve ümitsizlik yaşayan ve maneviyatı iyice zayıflayarak bunalım derecesinde intihara bile tevessül eden bu insanlara, tedavi yolunun, hak yoldan sapmış kimseler için tövbe kapısının açık olduğunu bildiren Kur'an'da saklı olduğunu hatırlatmak gerekmektedir.

Kur'an'da geçen şifa ayetleri üzerinde yorum yapan âlimler, dönemlere göre farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu ayetlerin beden sağlığı üzerinde olumlu etkisi olduğu düşüncesi ilk dönemlerden beri vardır. Ancak genellikle ağırlıklı kanaat, şifa ayetlerinin daha çok inkâr, şirk, nifak, cehalet gibi manevî ve ruhsal hastalıkların tedavisine yönelik olduğu fikir ve inancı yönündedir.

3.1. Maddî Şifa

Kur'an, ruhsal ve manevî hastalıkların şifa kaynağı olduğu gibi bedensel hastalıklara da bir şifa kaynağıdır. Cenâb-ı Hakk, insanoğlunu ilâhî ruh ve toprak karışımı bir bedenden müteşekkil mükemmel bir varlık olarak yaratmıştır. İnsanın hem maddî hem de manevî olarak nasıl yaşayacağı, neler yapıp yapmaması gerektiği gibi hususlarda ilke ve prensipleri ilâhî bildirimlerle aktarmıştır. Ne var ki Kur'an'da, insanların maddî yönden ihtiyaç duyduğu şeyler teferruatlı bir şekilde beyan edilmemiş, sadece bu alanlara işaret edilerek onları kişisel becerilere ve bir takım tecrübelerle havale etmiştir (Çetin, 1992: 75).

Kurân-ı Kerîm, insan sağlığına ve temizliğe büyük ehemmiyet vermiştir (Mâide, 5/6; Müdessîr, 74/4). Her yönüyle dengeli beslenilmesi gerektiğine vurgu yapmış, yiyeceğin fazla tüketilmesinden, dengesiz bir beslenmeden ve israf yapılmasından mutlak manada sakınılmasını emretmiştir (En'âm, 6/141; Â'râf, 7/31). Kimi ayetlerde bazı gıdalardan bahsederken; misal, proteini bol olan yiyeceklerden et (Bakara, 2/57; Hûd, 11/69; Yâsîn, 36/71-72); balık (Kehf, 18/61, 63; Fâtır, 35/12) ve süt (Nahl, 16/66; Yâsîn, 36/73) gibi besin maddelerinden söz edilmiştir. Kimi ayetlerde de; buğday, hurma, üzüm, nar (En'âm, 6/99); sebzeler, soğan, sarımsak, mercimek, acur (Bakara, 2/61); incir ve zeytin (Tîn, 95/1) gibi bitkisel yiyecekler, sebze ve meyvelerden bahsedilmekte ve bu gıdaların önem ve faydalarına işaret edilmektedir.

Yine yukarıda bahsi geçtiği üzere balın (Nahl, 16/ 68-69) insanlar için bir şifa kaynağı olduğu Kur'an'da açıkça bildirilmiştir. Bu ayetle bedensel hastalıkların tedavi edilmesi için tıbbî müdahalenin ve ilacın kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Şüphesiz ki, bu ayeti en doğru şekilde anlayan ve onu sağlıklı bir uygulama ile hayata tatbik eden Hz. Muhammed'dir. O, balın şifa kaynağı niteliğinde bir besin olduğunu buyurmuş ve bu maksatla da kullanmıştır (İbn Kayyım, trs: 413).

Kur'an'ın maddî hastalıklar için şifa kaynağı olduğu, kabul edilen bir durumdur. Kur'an'ın bu işlevinin gerçekleşebilmesi için bildirilen unsurların hakkıyla tatbik edilmesi gerekmektedir. İnsanı “eşrefi mahlûk” kılan ve onu kendisine “halife” olarak seçen Yüce Allah, dünya nimetlerini onların hizmetine musahhar kılmış ve en doğru şekilde istifade etmelerini buyurmuştur. Kur'an'da, insanların bahsi geçen ve yukarıda zikrettiğimiz türlü türlü nimetlerden gıda niyetine faydalanmaları istenirken, elbette o bitkiler üzerinde çeşitli araştırmalar yapmak suretiyle sağlıklı bir yaşam için bir takım ilaçlar elde etmeleri de istendiği söylenebilir.

Hz. Muhammed'den, sahabe ve tabiinden varid olan rivayetleri dikkate almak suretiyle değerlendirmelerde bulunan âlimler, ifadelerin anlaşılır olması, hâsıl olabilecek yararın Cenâb-ı Hakk'tan ümit edilmesi ve şirki çağrıştıracak bir unsurun olmaması kaydıyla Kur'an, İsm-i Azam ve Allah'ın sıfatları okunmak suretiyle “rukye” yapılmasında bir beis görmemişlerdir (İbn Hacer, 1987: X/206). Nitekim Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Rukyelerinizi bana arz ediniz. Şayet içerisinde şirk olmadıkça rukyelerinizde bir sakınca yoktur” (Muslîm, 1981: Selâm, 22, 64). Bunun bir kâğıda yazılarak taşınması veya kâğıdın suya batırılmasıyla suyun

şifa niyetine hastaya sürülmesi, içirilmesi ya da üstüne dökülmesi, hastaya zarar vermemek kaydıyla caiz olduğunu kabul edenlerin yanı sıra bazı âlimler tarafından da caiz görülmemiştir (Kurtûbî, 1985: X/318-319; Âlûsî, trs: XV/146). Bu açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla rukye meselesi, cahiliye adetleri çağrıştırması hasebiyle ihtiyatla yaklaşılacak bir meseledir. Şirki ve cahiliye adetlerini çağrıştıran şeylerin olmaması, Resûlullah'ın izin verdiği çerçevede kalması kaydıyla Kur'an ayetleri, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla yapılan rukyelerde bir sakıncanın olmadığı söylenebilir.

İslâm kaynaklarında, Kur'an-ı Kerîm'in hastalık tedavilerinde etkisinin olabilmesi için hasta kişinin ruhsal yönden bir teslimiyetinin olmasının önemli olduğuna işaret edilmiştir (İbnu'l-Arabî, trs: III/139; Kurtûbî, 1985: X/138). Zira ilâhî bildirimlerin müminler için bir şifa, inanmayan insanlar için de hüsrân arttırıcı bir unsur olduğu (İsrâ, 17/82) veya kulaklarında sağırlığın, gözlerinde körlüğün oluşu (Fussilet, 41/44) böylesi bir hazırlık durumunun olup olmamasıyla alakalı olabilir. Müfessirler bu ruhsal durumu, aslında yararlı bir ilacın bünyesi kabul etmeyen kişiye fayda vermemesi gibi Kur'an-ı Kerîm'in de kendisine inanmayan, bildirimlerine uymayan, hürmet etmeyen kimselere yarar sağlamayacağı şeklinde açıklamışlardır (Mâturîdî, 2006: VIII/345; Zerkeşî, trs: I/280).

Kur'an'da maddi hastalık çeşitlerinden sadece körlükten ve alaca hastalığından bahsedilerek şöyle buyurulmaktadır: “وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ...Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştireyordun...” (Mâide, 5/110; Âli-İmrân, 3/49).

Kur'an'da insanda bulunan heyecandan ve bu heyecanın insan üzerindeki birtakım fizyolojik belirtilerden çarpıcı bir şekilde bahsedilmektedir:

“Onlardan birine kız (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir” (Nahl, 16/58).

“Hani iḏ jâwuḵm min fūquḵm wamin asfaḻ minḵm w iḏ zāg̱aṯ aḻabṣāṟ w blāg̱aṯ aḻqulūḇ aḻḥanāḡiṟ w ṯṣṭūnūṉ biḻḻẖi ṭṭūnā onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler(şaşkınlıktan ötürü)kaymış ve yürekler (korkudan) ağızlara gelmişti. Siz de Allah'a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz” (Ahzâb, 33/10).

“Allah ṉẕḻ aḡṣ̱ṉ aḻḡḏiḇiḡ ḵṭābā m̱nṯṣāḡiḇhā m̱nāy̱i ṯṣ̱ṣ̱iṟ miṉẖ j̱ḻuḏ aḻẓ̱ẓ̱iṉ y̱ḡṣ̱ṣ̱ūṉ ṟbḇẖm̱ ṭ̱m̱ ṭ̱ḻīṉ j̱ḻuḏẖm̱ w q̱ḻūḇẖm̱ iḻi ḏkṟ aḻḻẖi “Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar...” (Zümer, 39/23).

“Bunun üzerine karısı bir çığlık koparak yönelip (hayretten) elini yüzüne vurdu. Ben kısır bir kocakarıyım (nasıl çocuğum olabilir?) dedi” (Zâriyât, 51/29).

Kur'an'da ihtiyarlığın alametlerinden (Hac, 22/5); içkinin insanın fizyolojisi ve ruh hali üzerindeki etkisinden (Saffât, 37/47; Vâkıa, 56/19; Tûr, 52/23) bahsedilmektedir.

Yine Kur'an'da döllemeyi sağlayan erkek spermi (Hacc, 22/5; Secde, 32/8; İnsan, 76/2; Mürselât, 77/20-22; Târik, 86/6-7); embriyoloji (Ra'd, 13/8; Mü'minûn, 23/12-14; Zümer, 39/6); ve jinekoloji (Hac, 22/5; Lokmân, 31/34; Fussilet, 41/47; Şurâ, 42/50) gibi insan sağlığı ile ilgili hususlardan bahsedilmiş ve bu konuların önemine dikkat çekilmiştir.

3.2. Mânevî ve Ruhsal Şifa

İlâhî bildirimlerin ilk ve temel prensibi olan tevhîd akidesinin, insanlar tarafından benimsenerek gönüllerine yerleştirilmesi durumu sağlık meselesinde de karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ister hastalık durumu olsun, ister şifa hali olsun Cenâb-ı Hakk'ın ilmi, iradesi ve dilemesi dışında hiçbir şey meydana gelemez. Hakk Teâlâ, insanları uyarmak, imtihan etmek, mükâfat ve ceza vermek gibi türlü gaye ve hikmetlerle hem sağlık hem de çeşitli hastalıklar vermiştir. Yüce Allah'ın iradesi dışında bir yaprak dahi kımıldamıyorsa (En'âm, 6/59), eşrefi mahlûkat (İsrâ, 17/70) ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi (Bakara, 2/30) olan insanın sağlığı, onların hayatını yakından ilgilendiren salgınların ve çeşitli hastalıkların O'nun emir, irade ve bilgisi dışında olması düşünülemez.

İlâhî kelâm olan Kur'an'ın kendisi bir şifa kaynağıdır. Resûlullah (sas) bir hadisinde: "Devanın en hayırlısı Kur'an'dır" (İbn Mâce, 1981: Tıb, 28) buyurmuşlardır. Müfessirler, Kur'an'daki ayetlerin müstakil ve kısmî şekilde müminlerin şifa bulmalarına yönelik katkısı olduğunu beyan etmişlerdir. İlâhî bildirimlerin, müminlerin dinlerini işlevsel hale getirmenin yanı sıra nefislerini güzelleştirirken, dertlerine deva veren ilaç gibi olduğunu ifade etmişlerdir (Beydâvî, trs: III/238).

Sağlıkla ilgili çalışmaları olduğu bilinen Fahreddin Râzî, ruhsal ve manevî hastalıkların en kötüsünün tevhîd inancı, nübüvvet anlayışı, ahiret inancı, kader ve kaza hususlarındaki hatalı inanışlar olduğunu söylemiştir. İlâhî bildirimlerin, hakikat inancını ortaya koymak suretiyle bâtil inanışları çürüterek boşa çıkardığını, böylece inanç yönündeki hastalıklara şifa olduğunu ifade etmiştir. Yine bu bildirimlerin, kötü ahlâkın hatalı boyutlarını ortaya koyarak onları yasakladığını, buna mukabil güzel ahlâkı ve erdemli prensipleri sunarak ve onlara teşvik ederek ahlâkî hastalıkları tedavi ettiğini söylemiştir (Râzî, 1981: XXI/29).

Müfessir Elmalılı; وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir..." (İsrâ, 17/82) ayetinin tefsirinde şunları ifade etmiştir: "Burada dünya, türlü türlü kaygı ve hastalıklar, bela ve sıkıntı ile dolu bir hastahaneye, Peygamber bir doktora, Kur'an'da şifa verici bir ilaç ve yeterli gıdaya benzetilmiş oluyor. Şüphe ve ikiyüzlülük, kâfirlik ve uyuşmazlık, zulüm ve haksızlık, hırs, ümitsizlik, işsizlik, cahillik, taklid, bağınazlık, kötü niyetli olmak gibi ahlâkî ve sosyal, psikolojik hastalıklara karşı Kur'an'ın şifa ve rahmet olduğu kesin bir gerçektir" (Elmalılı, trs: 5/317). Böylece Kur'an'ın imanlı gönüllere şifa olduğunu, onları küfür hastalığından iman sıhhatine kavuşturduğunu, ruhsal bunalım ve hezeyanlardan kurtardığını, kazandırdığı iman nuru ve feyziyle gönül hoşnutluğu, huzur ve mutluluk verdiğini söyleyebiliriz.

Kur'an'da hastalıkların sebebi olarak görülen ruhsal etkilere büyük oranda yer verilmektedir. Keder ve ruhsal sıkıntıların psikolojik rahatsızlıkların ana edeni olarak sayılmaktadır. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتُنَا تَذَكَّرُ يٰٓيُوسُفُ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ "Dediler ki: Vallahi sen, Yûsuf'u ana ana hasta olacaksın yahut öleceksin!" (Yûsuf, 12/85).

Kur'an, genellikle hastalıkların sebebi olarak gördüğü ruhsal etkilere işaret etmiş, ruhsal yöndeki tedaviye önem vermiş ve insanları bu tür ruhsal hastalıklardan muhafaza etmeyi hedef edinmiştir. Çünkü ruhsal hastalıklar daha çok sıkıntı ve keder, duygusal çatışmalar, insan bünyesinin kaldıramadığı ağır yük ve bunalımlardan kaynaklanmaktadır. Kur'an'da tevhîd inancı, ahiret inancı, kaza ve kader inancıyla beraber tevekkül, sabır ve Allah'a sığınma gibi

üstün ruhî erdemliliklerle ruhsal gerilimlerin hafifleyeceği, sıkıntı ve bunalımların yok olacağı ifade edilmiştir. Kur'an'da ruhsal sağlığa etki edecek bazı prensipler sunulmuştur:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ
“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir” (Zümer, 39/53).

وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ “Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur” (Şuara, 26/80).

قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ “Dedi ki: Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?” (Hicr, 15/56).

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ “De ki: Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım” (Mü'minûn, 23/97).

وَإِنْ يَغْسِسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ
“Eğer Allah sana herhangi bir zarar verecek olursa, bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur. O, bunu kullarından dilediğine eriştirir. O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir” (Yunus, 10/107).

Kur'an'da, insanın ruhsal yönden sağlıklı olabilmesi yönünde kendisine manevî huzuru sağlayacak somut adımlar atmasını önermektedir. Yüce Allah'a iman etmenin yanı sıra O'nun adını anarak zikretmek bu somut adımların başında gelmektedir. Mü'minler Cenâb-ı Hakk'ı zikrederek anmak suretiyle O'na olan bağlılıklarını hissederek manevî yönden büyük haz alırlar. Yalnız kalma korkusu, tedirginlik ve sıkıntısını yaşamazlar. Zikrullah, insana huzur ve mutlulukla beraber içsel bir dinamizm, yaşam arzusu ve hayata tutunma duygusunu verir. Ruhsal olarak elde edilen bu enerjinin, kişinin bedensel olarak da sağlıklı kalmasına müspet bir etkisinin olduğu söylenebilir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ ۖ لَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ “Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur” (Ra'd, 13/28). Burada gönüllerin ancak Yüce Allah'ı zikretmekle huzur bulup mutmain olacağı bildirilmiştir. Ayette dil ya da kalp ile Cenâb-ı Hakk'ın anılmasının kastedilmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Ancak Yüce Allah'ın hidayet bahşettiği kimseler, Hakk Teâlâ'ya ve Kur'an'a yürekten iman eden, Kur'an'ı okumayla ve O'nun adını anma ile kalplerinde huzur, ruhlarında sükûnet oluşan kişilerdir (Heyet, 2012: III/289).

SONUÇ

Kur'an'da, hem maddî hem de manevî alanda sağlıklı bir şekilde yetiştirilen bireylerden oluşan bir toplumun oluşturulması, gözetilen hedeflerin en başında gelmektedir. Bu nedenle insan sağlığına zarar verebilecek her türlü tehlike ile mücadele edilmesi düstur edinilmiştir.

Evrensel niteliklere haiz son ilâhî bildirimlerin, kıyamete dek tüm insanları muhatap alırken, yaşam hakkı ve sağlık gibi konulardan bahsetmesi oldukça önemlidir. Her açıdan sağlıklı bireylerin ve sağlıklı bir toplumun yetişmesine büyük önem verilmiştir.

İlâhî bildirimlerin bizlere sunduğu temel esaslar çerçevesinde bakıldığında, İslâm'ın sadece insanların hastalanmaları halinde tedavi olmalarını önermekle yetinmediğini, onların hasta olmamaları için gerekli tedbirleri de esas aldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla insanlar hasta olmasın, sağlık ve afiyette olsun, bunları muhafazaya alsınlar istemiştir. İlâhî

bildirimler, tüm kaide ve kurallarını, emir ve nehiyelerini bu amca matuf olarak getirmek suretiyle insan sağlığını tümüyle muhafaza etmeyi hedeflemiştir.

Kur'an, koruyucu hekimlikle ilgili bazı prensipleri getirmesine rağmen, tedavi hususunda kesin diyebileceğimiz çareler sunmamıştır. Öyle görülüyor ki bu alanı onların çabalarına ve araştırmalarına havale etmiştir.

Kur'an, tevhid inancı öğretisiyle insanın aklına, kalbine ve amellerine bir ahenk getiren, sağlam bir akide ile doğru istikamette olan bir kulluk bilinci kazandıran, sapkın inanışlar ve kötü huylardan onları arındıran, bir takım ruhsal bozukluklar ve sapkın davranışlardan muhafaza eden bir şifa kaynağıdır.

Günümüzde sapkınlık ve suçluluk girdabında kalarak gerilim, endişe, korku ve ümitsizlik yaşayan ve maneviyatı iyice zayıflayarak bunalım derecesinde intihara bile tevessül eden insanlara, tedavi yolunun, hak yoldan sapmış kimseler için tövbe kapısının açık olduğunu bildiren Kur'an'da saklı olduğunu hatırlatmak gerekmektedir.

Kur'an, genellikle hastalıkların sebebi olarak gördüğü ruhsal etkilere işaret etmiş, ruhsal yöndeki tedaviye önem vermiş ve insanları bu tür ruhsal hastalıklardan muhafaza etmeyi hedef edinmiştir. Kur'an'da tevhid inancı, ahiret inancı, kaza ve kader inancıyla beraber tevekkül, sabır ve Allah'a sığınma gibi üstün ruhî erdemliliklerle ruhsal gerilimlerin hafifleyeceği, sıkıntı ve bunalımların yok olacağı ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Şihâbuddîn. (trs). *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arâbî.
- Bağâvî, Ebu Muhammed el-Huseyn. (1997). *Meâlimu't-Tenzîl*. Thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arâbî.
- Beydâvî Kâdî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer. (trs). *Envâru't- Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arâbî.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil. (1981). *Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Cevherî, Ebû Nâsır İsmail b. Hammâd. (1979). *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihahu'l-Arabiyye*. Thk. Abdulgafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Cürcânî, Seyyîd Şerîf Ali b. Muhammed. (1993). *Mu'cemu't-Târifât*. Thk. Muhammed Sıddîk el- Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazilet.
- Çetin, Mustafa. (1992). *Kur'an'da Şifa Kavramı*. DÜİFD. VII/67-82.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. (1981). *Sünen*. İstanbul: Çağrı yayınları.
- Ebû Hayyân, el-Endülüsî Muhammed b. Yusuf. (1983). *Bahru'l-Muhît*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. (trs). *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad. İsmail Karaçam ve Arkadaşları. İstanbul: Azim Dağıtım.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. (trs). *Tehzîbu'l-Luga*. Thk. Abdusselâm Hârûn. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme.
- Feyrûzâbâdî, Ebû Tâhîr Muhammed b. Yakûb. (2008). *Kâmûsu'l-Muhît*. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. (1981). *Musned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Heyet. (2012). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları.

- İbnu'l-Arabî, Ebû Bekir. (trs). *Ahkâmu'l-Kur'an*. Nşr. M. Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Aşûr, Muhammed b. Tâhîr. (1984). *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunusiyye.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulkhak b. Gâlib. (2001). *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. Thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed. (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*. Thk. Abdusselâm Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l- Fadl Ahmed b. Ali eş-Şâfi. (1978). *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Kahire: Dâru'r-Reyyân li't-Turâs.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsuddin Muhammed ez-Zerî. (trs). *Zâdu'l-Meâd*. Beyrut: Dâru'l-Müesseseti'r-Risâle.
- İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail. (1994). *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. Riyâd: Mektebetu Dâri's-Selâm.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. (1981). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed. (trs). *Lisânu'l-Arâb*. Beyrut: Dâru Sadr.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr. (1985). *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Küçük, Raşit. (1985). *Tıbb-ı Nebvî Literatürü Üzerine Bir Deneme*. İlim ve Sanat. İstanbul: C.I/3. (6-8).
- Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. (2006). *Te'vilâtü'l-Kur'an*. nşr. Hatice Boynukalın. İstanbul.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. (1946). *Tefsîru'l-Merâğî*. Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. (1991). *Tefhîmu'l-Kur'an*, Trc. Muhammed Han Kayanî ve Arkadaşları. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mukâtil, Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman el-Ezdî. (2002). *Tefsîru Mukâtil b Süleyman*. nşr. Mahmûd Şehate. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî.
- Muslîm, Ebu'l-Huseyin b. Haccac. (1981). *Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nisaburî, Nizamuddîn el-Hasen b. Muhammed b. Hüseyin. (trs). *Ğâribu'l-Kur'an ve Reğâibu'l-Furkân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Opitz, Karl. (1971). *Kur'an'da Tababet*. Trc. Feridun Nafiz Uzluk. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Râzî, Fahreddîn, Muhammed b. Ömer. (1981). *et-Tefsîru'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Sâdî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdillâh. (2000). *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân (Tefsîru's-Sâdî)*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celaleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr. (2003). *ed Durru'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*. Kahire: Merkezu Dirâseti'l-Arâbiyye.
- Tâberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr. (1988). *Câmîu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. (1981). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. (1987). *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arâbî.

Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh. (trs). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Fikr.